

УДК 347.78

П.П. ЧЕРЕВКО, канд. юрид. наук, Закарпатський державний університет

ПРЕЗУМПЦІЯ АВТОРСТВА У ПРАВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: презумпція, авторство, об'єкти інтелектуальної власності, функція, правові відносини

Термін «презумпція» має комплексний характер, оскільки вона використовується не тільки у праві для вирішення правових задач, але й у філософії та логіці, де вирішує численні завдання, які пов'язані з гносеологією. У перекладі з латині презумпція є «припущенням», яке вважається вірогідним. В юридичній науці аргументовано вказують, що правові презумпції будуються на підставі загального припущення, виступаючи один з його видів [1, с.5]. Якщо з філософсько-логічних позицій презумпція використовується для отримання нових знань і дана теза заперечень не викликає, то в юриспруденції роль та значення презумпцій до сих пір є предметом гострих наукових дискусій, незалежно від того, в якій галузі права вони розміщуються. Сказане має відношення до однієї з визначальних презумпцій у підгалузі права інтелектуальної власності презумпції авторства.

Питаннями правових презумпцій взагалі та презумпцій авторства зокрема займалися такі вчені як В.К. Бабаєв, Ю.В. Білоусов, О.С. Йоффе, Н.С. Караніна, О.А. Кузнецова, Д. Ліпцік, В.А. Ойгензіхт, В.П. Феннич тощо. Звідси, метою даної статті є визначення сфери застосування та функціонального призначення презумпції авторства у праві інтелектуальної власності, виходячи з різноманітних концепцій розуміння сутності правових презумпцій, що сформувався у юридичній науці на сучасному етапі.

Презумпція авторства застосовується у сфері авторського права та суміжних прав. Зокрема, згідно ст.435 ЦК України «за відсутності до-

казів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору». Аналогічна конструкція міститься щодо об'єктів суміжних прав, зокрема, виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі), організацій мовлення, де вказана презумпція закріплена в ст.450 ЦК України, у якій зазначено «за відсутності доказів іншого виконавцем, виробником фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі організації мовлення».

Відсутність презумпції авторства у патентному праві та не поширення її на винаходи, корисні моделі та промислові зразки пов'язується із необхідністю вчинення формальних дій для виникнення правової охорони вказаних об'єктів. Зокрема, у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст.1) та Законі України «Про охорону прав на промислові зразки» (ст.1) винахідником (автором) є особа, творчою працею якої було створено винахід, корисну модель та промисловий зразок. Не можна погодитися з думкою О.А. Кузнецової, яка зазначає, що у патентному праві презумпція авторства закріплена непрямо, враховуючи, що винахідником (автором) буде вважатися особа, яка подала заявку для оформлення прав на винахід, корисну модель чи промисловий зразок [2, с.188], оскільки чинне патентне законодавство України чітко визначає перелік та підстави суб'єктів, що можуть подати заявку, серед яких можуть бути і не автори (наприклад, роботодавці або правонаступники). Сказане також можна віднести до таких об'єктів промислової власності як топографія інтегральної мікросхеми, сорти рослин, раціоналізаторська пропозиція, наукове відкриття, де також чітко автор зазначених об'єктів пов'язується з творчою працею, а не припущенням про таке авторство (ст.1 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», ст.1 Закону України «Про охорону прав на

сорти рослин», ст.483 ЦК України, ст.457 України).

Стосовно таких об'єктів інтелектуальної власності як комерційне найменування, торгівельна марка, географічне зазначення та комерційна тасмниця, то презумпція авторства об'єктивно тут виключається, так як такого немайнового права як авторство по відношенні до вказаних об'єктів виникати не може, оскільки вони створюються не в результаті творчої, а інтелектуальної праці, яка є ширшим поняттям [3, с.675-676]. Зокрема, комерційне найменування, торгівельна марка та географічне зазначення пов'язуються з діловою репутацією суб'єкта підприємницької діяльності, а комерційна тасмниця – з монопольним правом суб'єкта на інформацію, яка становить комерційну цінність. Хоча, наприклад, в основі торгівельної марки може бути охоронюваний авторським правом об'єкт, зокрема назва твору (ч.4 ст.6 закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»), але загального положення це міняти не буде, оскільки у цій ситуації будуть діяти спеціальні норми, тобто норми авторського права.

Таким чином, якщо виходити із сфери застосування презумпції авторства по відношенні до об'єктів інтелектуальної власності, можна констатувати, що вказана презумпція діє щодо об'єктів авторського та суміжного права. По відношенні до інших об'єктів інтелектуальної власності відсутнє нормативне закріплення цієї презумпції по двом причинах: існує потреба у достовірній ідентифікації справжнього автора або відсутність права авторства у системі охоронюваних прав.

Для розуміння сутності та функціонального призначення презумпції авторства необхідно розібратися з сутністю правових презумпцій у праві загалом. Адже залежно від того, яка концепція розуміння сутності правових презумпцій буде взята на озброєння, можна говорити про відповідний правовий вплив правових презумпцій, у тому числі й презумпції авторства.

Як вказують окремі вчені, наразі існують три концепції, які пояснюють сутність пра-

вових презумпцій у праві: юрисдикційна, матеріально-правова та нормативна [4, с.7–34].

Вчені, які притримуються юрисдикційного напрямку сутності правових презумпцій дають різноманітне їх визначення: загальний критерій розподілу тягаря доказування між сторонами [5, с.64]; спосіб, що встановлює виключний порядок доказування [6, с.22]. Але в більшості випадків, природа правових презумпцій, з їх точки зору, пов'язана з впливом на обов'язки доказування сторін в цивільному процесі. Загалом, за поглядами представників юрисдикційного напрямку, правову презумпцію треба розуміти як правило доказового процесу, за яким при доказуванні одних юридичних фактів можна зробити висновок про наявність чи відсутність інших юридичних фактів, що мають значення для вирішення справи без подання доказів на їх підтвердження, в той час як на протилежну сторону процесу покладається обов'язок спростувати факт, існування чи відсутність якого припускається.

Матеріально-правова концепція сутності правової презумпції уособлена такими вченими як О.С. Іоффе і М.Д. Шаргородський [7, с.262], В.А. Ойгензіхт [8, с.31], Н.Ф. Качур [9], А.Е. Тарасова [10, с.198–204] та інші. Вказані вчені вважають, що правова презумпція може мати не тільки значення для юрисдикційної діяльності, але може використовуватися за її межами, зокрема, виконувати роль юридичного факту, який буде породжувати, змінювати та припиняти матеріальні правовідносини. В.А Ойгензіхт вказував, що у презумпції має місце переплетення процесуальних і матеріальних елементів [8, с.26]. О.С. Іоффе і М.Д. Шаргородський вказували, що: «За межами процесуального права презумпції діють як мовчазні припущення, вони не породжують тут спорів і тому є менш очевидними; але те, що вони використовуються також і за межами процесуальних відносин не викликає жодних сумнівів» [7, с.262]. Л.О. Смоліна прямо зазначає, що окрім юридичних фактів правовідносини можуть породжувати презумпції [11, с.46].

Нормативна концепція сутності правових презумпцій як виключно правової категорії пов'язаний з ототожненням їх із правовою нормою. Цей напрямок представлений такими вченими як В.А. Вітушко, В.В. Комаров, О.А. Кузнєцова, М.М. Цуканов, Д.М. Щокін тощо. Зокрема, на думку В.А. Вітушко, презумпції – це нормативні приписи, які породжують або стверджують наявність суб'єктивного права, якщо в процесі здійснення права не встановлено інших обставин, які відмінюють дію презумпції [12, с.212]. М.М. Цуканов вважає, що презумпція в якості норми права містить в собі обов'язковий припис для правозастосовчого органу та інших осіб визнати презюмований факт встановленим при наявності для цього вихідних фактів [13, с.506].

На нашу думку, сутність презумпцій, які сформовані у рамках цивільного права (матеріально-правові презумпції) найкраще пояснюється матеріально-правовою концепцією, яка органічно у собі поєднує матеріально-правові та процесуальні аспекти впливу презумпції на матеріальні та процесуальні відносини.

На прикладі презумпції авторства наочно можна побачити виконання нею двох функцій: функції юридичного факту, що впливає на еволюцію матеріальних правовідносин та функцію перерозподілу обов'язків доказування при розгляді судової справи.

У матеріальних відносинах презумпція авторства має надзвичайно важливе значення, оскільки у системі немайнових прав право авторства є визначальним по відношенні до всіх інших немайнових та майнових прав, які випливають з факту створення твору, виконання, фонограми та відеограми, програми (передачі) мовлення. Якщо заперечити авторство по відношенню до вказаних об'єктів, тоді відповідний суб'єкт втрачає право на їх використання без дозволу особи, яка підтвердить авторство стосовно вказаних об'єктів по відношенню до себе. Тому презумпція авторства у сфері матеріальних відносин закріплює правовий зв'язок між особою, яку ми вважаємо автором та створеним ним

твором, виконанням, фонограмою, відеограмою та програмою (передачею) мовлення. Оскільки вчиняти формальні дії для виникнення прав на об'єкти авторського та суміжного права не потрібно, то презумпція авторства буде обумовлювати виникнення у автора та суб'єктів суміжних прав всього комплексу немайнових та майнових прав по відношенні до створеного ними об'єкту, у тому числі права на винагороду за використання даного об'єкту. Авторство виступає юридичним фактом презюмуючого характеру, що виводиться з інших фактів. Зокрема, якщо мова йде про твори, то такими фактами, з яких буде виводитися факт авторства, будуть два альтернативні факти: зазначення фізичної особи як автора на оригіналі твору (наприклад, ім'я автора на картині) або зазначення фізичної особи як автора на примірнику твору (наприклад, ім'я автора на книзі). Реєстрація права авторства на твір не вимагається, а тому, коли особа буде вважати твір придатним для використання, вона може укласти різного роду авторсько-правові договори щодо створеного нею твору. Оскільки авторство виражається через ім'я автора [13, с.144–145], то презумпція авторства буде діяти навіть у разі написання твору під псевдонімом (ч.1 ст.11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Проте вона відсутня при анонімному написанні твору, так як не має факту, на якому базується факт авторства – зазначення імені автора.

Таким чином, можна наочно переконатися у тому, що презумпція авторства впливає на виникнення відносин щодо використання та охорони твору, об'єктів суміжних прав незалежно від того, чи буде підтверджений у судовому порядку факт авторства, як про це говорять представники юрисдикційної концепції.

Окрім впливу на матеріальні відносини презумпція авторства впливає й на процесуальні відносини. Зокрема, якщо у результаті розгляду цивільної або господарської справи в судовому порядку необхідно перевірити факт авторства, то сторона, яка про нього стверджує по відношенню до себе, достатньо

доказати факт проставлення свого імені на оригіналі чи примірнику твору стосовно об'єктів авторського права чи зазначення імені особи відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі організації мовлення стосовно об'єктів суміжних прав. Подавати докази на безпосереднє підтвердження факту авторства даним особам не потрібно, хоча й не заборонено. Протилежна сторона, не в інтересах якої підтвердження факту авторства, повинна подавати докази на його спростування, інакше суд визнає факт авторства встановленим з усіма правовими наслідками, які з цього випливають.

Отже, презумпція авторства у процесуальних відносинах вчиняє перерозподіл обов'язків доказування між сторонами, зобов'язуючи одну сторону доказувати факти, з яких виводиться факт авторства та змушуючи іншу сторону подавати докази на спростування введеного (презюмованого) факту авторства.

Таким чином, презумпція авторства у сфері інтелектуальної власності використовується тільки по відношенню до об'єктів авторського права та суміжних прав. Її функціональне призначення, залежно від сфери використання є різноманітним. Якщо презумпція авторства використовується у рамках матеріальних відносин, то вона опосередковує дані відносини, тобто впливає на їх виникнення, оскільки презумпція авторства виконує роль юридичного факту. Якщо презумпція авторства використовується у рамках процесуальних відносин під час розгляду та вирішення судових справ, то вона здійснює перерозподіл обов'язків доказування між сторонами самої справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве / Бабаев В. К. – Горький : Горьковск. высш. шк. МВД СССР, 1974. – 124 с.
2. Кузнецова О. А. Презумпции в российском гражданском праве: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Кузнецова Ольга Анатольевна. – Екатеринбург, 2001. – 217 с.
3. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник / Сергеев А. П. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, 2004. – 752 с.
4. Білоусов Ю. В. Доказові презумпції у цивільному судочинстві : монографія / Білоусов Ю. В., Феннич В. П. – Х. : Харків юридичний, 2012. – 280 с.
5. Треушников М. К. Судебные доказательства / Треушников М. К. – М. : Городец, 2004. – 272 с.
6. Смышляев Л. П. Предмет доказывания и распределение обязанностей по доказыванию в советском гражданском процессе / Смышляев Л. П. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 47 с.
7. Иоффе О. С. Вопросы теории права / Иоффе О. С., Шаргородский М. Д. – М. : Юрид. лит., 1961. – 381 с.
8. Ойгензихт В. А. Презумпции в советском гражданском праве / Ойгензихт В. А. – Душанбе : Изд-во «ИРФОН», 1976. – 191 с.
9. Качур Н. Ф. Презумпции в советском семейном праве : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право ; Семейное право ; Гражданский процесс ; Международное частное право» / Н. Ф. Качур. – Свердловск, 1982. – 17 с.
10. Тарасова А. Е. Практическая модификация теории юридических фактов, порождающих гражданские правоотношения / А. Е. Тарасова // Правовые реформы в России. – Ростов н/Д : Изд-во СКАГС, 2004. – С. 198–204.
11. Смолина Л. А. Правовое регулирование отношений супругов и бывших супругов: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Смолина Лариса Александровна. – Челябинск, 2006. – 184 с.
12. Витушко В. А. Курс гражданского права. Общая часть. : в 5-ти т. / В. А. Витушко. – Мн. : БГЭУ, 2002– . – Т. 2.: Науч.-практич. пособие. – 2002. – 717 с.
13. Цуканов Н. Н. О критериях правовой презумпции / Н. Н. Цуканов // Законотворческая техника современной России: состояние,

проблемы, совершенствование : сб. ст. : в 2-х т. / | академия МВД РФ ; под ред. В. М. Баранова. –
Ин-т «Открытое общество», Нижегородская | Н. Новгород, 2001. – Т. 1. – С. 502–510.

Черевко П. П. Презумпція авторства у праві інтелектуальної власності / П. П. Черевко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 803–807 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12hppiv.pdf>

Визначається сфера застосування презумпції авторства у праві інтелектуальної власності через аналіз всіх об'єктів інтелектуальної власності, розглядається її сутність та, виходячи з цього, вказується на функціональне призначення презумпції авторства у матеріальних і процесуальних відносинах.

Черевко П.П. Презумпция авторства в праве интеллектуальной собственности

Определяется область применения презумпции авторства в праве интеллектуальной собственности через анализ всех объектов интеллектуальной собственности, рассматривается ее сущность и, исходя из этого, указывается на функциональное назначение презумпции авторства в материальных и процессуальных отношениях.

Cherevko P.P. The Presumption of Authorship in Intellectual Property

Defines the scope of the authorship presumption in intellectual property through the analysis of all intellectual property objects' essence and, on its basis, the author pays attention on the functional purpose of the authorship presumption in the substantive and procedural respects.

Форум права Форум Ш